

Ny Forskning i Grammatik

Titel:	Sætningsadverbialer og topologi med udgangspunkt i de konnektive adverbialer	
Forfatter:	Eva Skafte Jensen	
Kilde:	J. Nørgård-Sørensen, P. Durst-Andersen, L. Jansen, B. Lihn Jensen og J. Pedersen (red.). <i>Ny Forskning i Grammatik</i> 7, 2000, s. 141-154	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive	

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 2000

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sætningsadverbialer og topologi med udgangspunkt i de konnektive adverbialer

Eva Skafte Jensen

Dansk er som bekendt et ledstillingssprog. Den indbyrdes ordning af sætningsleddene er for længst blevet formaliseret i en topologisk analysemodel (sætningskemaet), og denne analysemodel viser sig at være nyttig for forståelsen af danske adverbialer. For eksempel placeres ord som *hurtigt*, *nemt*, *snildt*, *dårligt*, *rigtigt*, *ordentligt* og *godt*¹ forskelligt, alt efter om de fungerer som mådesadverbialer og altså karakteriserer verbalhandlingen (på **MA**²), eller om de fungerer som sætningsadverbialer og dermed karakteriserer hele sætningen (på **SA**).

F	vf	subj	SA	vi	obj	MA
Ham	kan	jeg	godt	lide		
Hun	har			sunget		godt
Godt	sang	hun	ikke			
Jeg	har			sovet		dårligt
Jeg	har		dårlig(t)	sovet		
Jeg	har		godt	hørt	det	

De to pladser, **SA** og **MA**, har hver især en bestemt kodning, og det er denne kodning som entydiggør *godt* og *dårlig(t)* som enten sætningsadverbial eller mådesadverbial. Pladsen **SA** er i moderne dansk fortrinsvis blevet en plads for abstrakt og subjektiv betydning snarere end konkret og objektiv. Dette viser sig ved at størrelser som placeres her, i

1. Jf. Jensen (1997) hvor *godt* blandt andet underkastes en topologisk analyse.

2. Som det ses af eksemplerne, kan mådesadverbialerne også stå på **F**. Det kan de tilsvarende sætningsadverbialer typisk ikke.

praksis fortolkes abstrakt og subjektivt hvis det overhovedet kan lade sig gøre, mens mere konkrete og objektive betydninger på **SA** ganske vist kan forekomme, men da er afstedkommet af en række 'annulle-ringsmekanismer'.³

Som vi skal se er det ikke kun ord som *godt, dårligt, lige, nemt, egentlig, sådan* osv. der skifter betydning alt efter topologisk placering, og det er ikke kun de to pladser **SA** og **MA** der afspejler sådanne forskellige betydninger.

1. Tre varianter af *ellers, dog, alligevel* og *altså*

Nærværende artikel handler om størrelser som *ellers, dog, alligevel* og *altså*, og om den dynamik man kan iagttage mellem sætningsadverbialets plads (**SA**) og fundamentfeltet (**F**). Jeg mener man kan iagttage tre distinkte varianter (**A**, **B** og **C**) af de nævnte ord, og at de forskellige varianters betydning og funktion blandt andet kan aflæses i det topologiske udtryk. I dette afsnit vil alle fire ord blive præsenteret, senere – i afsnit 2. og 3. – udvælges *ellers* til mere dybdegående analyser, og i afsnit 4. og 5. bruges resultaterne fra analyserne af *ellers* til at påvise nogle generelle tendenser der kan iagttages ved alle fire ord.

Gruppe A:

- (1) Vil du have den sidste kartoffel? **Ellers** gemmer vi den til i morgen
- (2) Jeg har sat de sidste stole op nu, og **ellers** er der ikke mer
- (3) Jeg rørte hele tiden i risengrøden. **Alligevel** brændte den på
- (4) Ronald Sørensen fik godt nok fire års fængsel, men **alligevel** vandt arbejderdrengen fra Odense en halv sejr. (Pol. 2.7.99)
- (5) Som navnet angiver, er Nudansk Ordbog en ordbog over det sprog, der bruges i tale og skrift i dag. **Dog** er der områder af sproget, hvorfra man ikke i ordbogen kan vente at finde ord og udtryk, som vitterligt er i brug den dag i dag. (Nudansk Ordbog, 1980)
- (6) Vi er tre og vi har seks kager. **Altså** er der to til hver

---

3. Dette uddybes i Jensen (2000).

De fremhævede adverbialer er af den type man ofte kalder **konnektive sætningsadverbialer**. De fungerer som kohæsitivt middel mellem to sproglige størrelser på propositionelt niveau, og kan følgelig betegnes **interpropositionelle**. I alle 6 eksempler (1) - (6) står dette konnektive sætningsadverbial på **F**, og i de næste eksempler står de på sætningsadverbialets plads (**SA**):

Gruppe A:

- (7) den anden mand der sidder ved bordet han skæver lidt til ham sådan... ha hvad foregår der der... men sådan prøver **ellers** at ignorere ham... (DMB7)
- (8) § 4. Tobaksrygning er ikke tilladt på statslige hospitaler, dag- og døgninstitutioner og uddannelsesinstitutioner.
Stk. 2. Tobaksrygning er **dog** tilladt i særskilte lokaler, der er indrettet for rygere. (Cirk.off.1988)
- (9) Jeg ved godt at det er risikabelt, men jeg fortalte hende **alligevel** det hele
- (10) Ingen af parterne vil give sig. Vi må **altså** konkludere at vi ikke når en løsning i dag.

Denne variant af *ellers*, *dog*, *alligevel* og *altså* udmærker sig ved at have både **F** og **SA** som mulige placeringer, og de indgår alle i den gruppe jeg kalder for **A**. I alle eksemplerne er den konnektive/kohæsive funktion forholdsvis klar. Men se nu på disse eksempler:

Gruppe B:

- (11) A: Jeg vil ikke have noget sovs
B: Der er **ellers** bacon i
(Replikskifte mellem søn og far, 25/5-99)
- (12) [båndet løber ud og de to interviewere har travlt med at vende det, mens informanten upåvirket bliver ved med at tale]
Informant: – og midt aften som de kaldte det dengang.
Interviewer 1: Lige et øjeblik.
Interviewer 2: Ja, det var når I skulle i marken, så fik I – ?
Informant: Men det har jeg vel **ellers** fortalt om, eller hvordan vi havde poser og alt sådan noget med, men – det er jo også lige meget. Men – så karlen ... (Husmand, Kundby sogn, født 1890. Optaget 1973. Aflæst 1992)

- (13) hun (: kogekonen) har fået sin løn. Og desuden fik hun resten af tarteletterne – de er **alligevel** ikke go'e i morgen – og så al ribsgeléen – vi kan **alligevel** ikke servere den, når faconen er gået af den (Soya.FD.8)
- (14) Tager du et brød med, når du **alligevel** skal i Brugsen?
- (15) A: Jeg kan simpelthen ikke få en bid til ned!
B: Lad den **dog** stå.
- (16) Jeg måtte slæbe det op i to omgange. Der var **altså** også meget.

I disse eksempler står *ellers*, *alligevel*, *dog* og *altså* allesammen på **SA**, fuldstændig som vi så det i eksemplerne (7) - (10), men pludselig er den strengt kohæsive funktion forsvundet. Jeg vil ikke desto mindre argumentere for at de givne adverbialer stadig har en forbindende funktion, skønt det ikke som i eksemplerne (1) - (10) er helt klart hvad det er der bliver forbundet. Mere herom i afsnit 3.

Den tredje variant kalder jeg for **C**. Eksemplerne (17) - (23) viser denne variant, og i alle tilfældene står sætningsadverbialet på **SA**.

Gruppe C:

- (17) Det var **ellers** et sygt billede!
- (18) Hun kan **ellers** spille kort!
- (19) Hvorfor køber du **dog** ikke en regnfrakke!
- (20) Hvor er den **dog** smart!
- (21) Det var **dog** løjerligt!
- (22) Det var **alligevel** mærkeligt!
- (23) Jeg gider **altså** ikke mere!

Det er især denne sidste type eksempler (og til dels eksemplerne fra gruppe B) der foranlediger at *ellers* etc. bliver betegnet som **diskurspartikler** eller **modalpartikler** m.m. Denne type ligner slet ikke eksemplerne fra begyndelsen af artiklen (1) - (10).

Formelt skiller ordene i gruppe **A** sig ud fra grupperne **B** og **C** ved at have to placeringmuligheder (**F** og **SA**) hvilket kunne ses af eksemplerne (1) - (10), mens ordene i gruppe **B** og **C** kun har en placerings-

mulighed (SA). Dette viser sig tydeligt når man forsøger at sætte ordene i eksemplerne (11) - (23) på **F**⁴:

Gruppe B:

- (24) A: Jeg vil ikke have noget sovs
B: **Ellers** er der bacon i
- (25) Interviewer 2: Ja, det var når I skulle i marken, så fik I –?
Informant: Men **ellers** har jeg vel fortalt om det
- (26) hun (: kogekonen) har fået sin løn. Og desuden fik hun resten af tarteletterne – **alligevel** er de ikke go'e i morgen – og så al ribsgeléen – **alligevel** kan vi ikke servere den, når faconen er gået af den
- (27) Jeg måtte slæbe det op i to omgange. **Altså** var der også meget.

Gruppe C:

- (28) **Ellers** var det et sygt billede!
- (29) **Ellers** kan hun spille kort!
- (30) **Dog** var det løjerligt!
- (31) **Alligevel** var det mærkeligt!
- (32) **Altså** gider jeg ikke mere!

Vi kan sige at de enkelte leksemer har et indholdspotentiale, og at dette potentiale kan entydiggøres til fordel for den funktion som gruppe A repræsenterer ved en placering på **F**. Når de nævnte sætningsadverbialer placeres her, kan der nemlig kun være tale om konnektive adverbialer i strengt kohæsiv forstand. Vi skal straks komme tilbage til forskellen på gruppe B og C. Men først skal vi se lidt nærmere på det semantiske indhold af et enkelt af de ovennævnte leksemer fra gruppe A, nemlig *ellers*.

2. Analyse af det kohæsive *ellers*

Det kohæsive *ellers* har selv (mindst) to distinkte betydningsvarianter som eksemplerne (33) og (34) illustrerer:

---

4. Det er af forskellige syntaktiske og topologiske grunde ikke muligt at placere adv. på **F** i alle eksempler fra gr. B + C.

- (33) Hun hed Mariane med Tilnavnet Per Søvrems efter sin afdøde Mor. **Ellers** kaldtes hun af Byens Folk mest for Mariane Husar. (Pontoppidan)
- (34) Sognefogden var en tyk Mand, der havde Frakke til Brug ved Altergang og Marked i Augustenborg, men som **ellers** var i Skjorteærmer. (Bang)

For at kunne beskrive forskelle og ligheder mellem eksemplerne, vil jeg i det følgende referere til størrelser som **S1**, **S2** og **sætningskompleks**. Begreberne er opfundet til lejligheden, og de tjener først og fremmest det praktiske formål at være termer til brug ved selve analyserne, i anden omgang kan tankegangen så overføres til analyser af forekomster i gruppe **B**.

- **S2** – den sætning hvori det kohæsive sætningsadverbial forekommer.
- **S1** – den sætning som er pragmatisk overordnet (og nogle gange syntaktisk overordnet) S2, og som i eksemplerne (1) - (10) kommer forud for S2, og hvis tilstedeværelse forudsættes qua sætningsadverbialet. S1 tjener som basis for en (ofte efterfølgende) S2.
- **sætningskompleks** – den samlede konstruktion, dvs. S1 + S2 (inkl. sætningsadverbial).

Eksempel (33) kan således analyseres på denne måde:

S1 hun hed Mariane Per Søvrems
ellers (dvs. *i øvrigt*)
 S2 kaldtes hun Mariane Husar

Vi får altså to oplysninger om Mariane som gensidigt supplerer hinanden som ligeværdige alternativer, og i det følgende vil jeg efter Skautrups eksempel kalde denne betydning for **alternativ** (jf. Skautrup 1959).

Eksempel (34) kan også omskrives, men en smule anderledes:

S1 S. havde Frakke til særlige begivenheder
ellers (dvs. *i de øvrige tilfælde*)
 S2 var S. i Skjorteærmer (altså uden Frakke)

Vi ser her at ordet *øvrig* også indgår i denne omskrivning, men nu i en ganske anden betydning. I *øvrigte tilfælde* bruges nemlig her til at adskille de to informationer vi får om sognefogden, i to uforenelige størrelser. Sognefogden kan ikke både have frakke-på og ikke-frakke-på. Disse to informationer udelukker hinanden gensidigt, og denne betydning hvor *ellers* forbinder komplementære modsætninger vil jeg – igen efter Skautrups eksempel – kalde for **disjunktiv**⁵. Denne disjunktive variant kan i særlige tilfælde overgå til en konditional betydning som vi ser det i det følgende eksempel:

(35) Han maa ha' indsprøjtninger hver femte time, **ellers** kan han ikke holde det ud. (Sarvig)

S1 han må ha' indsprøjtninger hver femte time
ellers (dvs. i *øvrigte tilfælde* > *hvis ikke* han får indsprøjtninger hver femte time, *så*)
 S2 kan han ikke holde det ud

I dette tilfælde er der også tale om oplysninger der udgør komplementære modsætninger, nemlig patientens tilstand når han får indsprøjtninger hver femte time, og når han ikke får indsprøjtninger hver femte time. *Ellers* angiver således en disjunktiv relation mellem disse to størrelser. Når det disjunktive *ellers* (som her) placeres på **F**, kan denne særlige konditionale betydning fremkomme, men læg mærke til at denne betydning netop er en **markeret** betydning som fremkommer under disse særlige omstændigheder som en placering på **F** udgør, og ikke er en del af *ellers'* grundbetydning. *Ellers'* grundbetydning kan grafisk skildres således:

disjunktiv	-	<i>har frakke til særlige begivenheder</i>
betydning		<i>ellers (i øvrige tilfælde) skjortecærmer</i>
^		
v		
alternativ	-	<i>hedder Mariane Per Søvens</i>
betydning		<i>kaldes ellers (i øvrigt) Mariane Husar</i>

5. Bemærk at denne brug af ordet **disjunktiv** ikke svarer til de greenbaumske **disjunker** (jf. Greenbaum 1969).

I (33) og (34) såvel som (35) er *ellers* en syntaktisk integreret del af S2 som står på henholdsvis **F** og **SA**, og i alle tre eksempler **signalerer** tilstedeværelsen af *ellers* i sætningen at der er en S1, og at der i S1 er noget propositionelt som *ellers* i S2 kan sammenkæde noget propositionelt i S2 med. Dette 'noget' i de to sætninger skal indgå i samme paradigme, og man kan således se at ord som *ellers* m.fl. har en **paradigmatiserende** funktion.⁶

Ellers er altså et kohæsivt sætningsadverbial som sammenknytter to sætninger, og tilstedeværelsen af dette *ellers* forudsætter at der er noget propositionelt i sætningen forinden som *ellers* kan samstille eller modstille noget propositionelt i sin egen sætning med. Denne kohæsive funktion understreges ved placeringen på **F** i eksemplerne fra Pontopidan og Sarvig.

I denne kohæsive betydning/funktion indgår *ellers* altså i en fast struktur, nemlig et sætningskompleks bestående af **S1+S2**:

- **S1** – den sætning der tjener som basis for en (efterfølgende) *ellers*-sætning
- **S2** – den sætning som *ellers* syntaktisk integreres i med en topologisk placering på enten **F** eller **SA**. S2 forudsætter tilstedeværelsen af en S1.

Denne analysemetode muliggør at man laver tilsvarende analyser af forekomsterne i gruppe B (11) - (16). Jeg har allerede hævdet at sætningsadverbialerne i disse eksempler også har en **forbindende** funktion, omend måske ikke ligefrem **kohæsiv** i den mest semantisk-tekstbaserede betydning, og vi skal nu se hvordan.

3. Analyse af *ellers* i gruppe B

Der er en indlysende forskel på brugen af *ellers*, *alligevel*, *dog*, *altså* i gruppe B og gruppe C. I gruppe C behøver der ikke at være noget

6. Dette begreb bruges af Nølke i forbindelse med fokuspartikler (Nølke 1996b) og det attributive adjektivs placering på fransk (Nølke 1996a).

sprogligt som adverbialt spiller op imod, men sådan er situationen ikke for gruppe B. Faren i eksempel (11) kan ikke bare stille maden på bordet og sige⁷:

(11) Der er **ellers** bacon i!

Der er bacon i! og i særlig grad *der er ellers bacon i!* er en direkte replik til sønnens afvisning af aftensmaden. Det samme gælder for eksemplerne (12) - (16) fx *du skal alligevel i brugsen*. *Alligevel* signalerer at der er noget sprogligt at spille op imod. I den henseende ligner disse konstruktioner de strengt kohæsive konstruktioner fra gruppe A: der er også her tale om et sprogligt **kompleks** bestående af to sammenknyttede dele. I stedet for **sætningskompleks** vil jeg dog her tale om et **sproghandlingskompleks** bestående af en **SH1** + **SH2**, hvor **SH1** er den overordnede sproghandling, mens **SH2** er affødt af **SH1**.

- **SH1** – den sproghandling der tjener som basis for en (typisk efterfølgende) SH2.
- **SH2** – den sproghandling hvori sætningsadverbialt syntaktisk integreres ved en topologisk placering på **SA** (aldrig på **F**). SH2 forudsætter tilstedeværelsen af en SH1.
- **Sproghandlingskompleks** – den samlede konstruktion SH1 + SH2 (inkl. sætningsadverbial).

Det særlige ved denne type konneksion eller forbindelse er at det i et vist omfang overlades til modtager selv at finde ud af hvad det er der forbindes. Ved gruppe A skulle man lede efter noget fra samme propositionelle paradigme. Men ved gruppe B skal man lede efter den sproghandling som SH2 spiller op imod.

Lad os se lidt nærmere på replikskiftet mellem far og søn (11). Sønnen foretager en selvstændig sproghandling, en **afvisning**. Faren, der gerne vil have knægten til at spise, appellerer til noget han regner med vil få sønnen til at skifte mening. Han går ind i **vellykkethedsbetingelserne** for afvisningen, og det han siger er noget i retning af:

7. Hvis han gør det ryger betydningen automatisk over til eksemplerne i gruppe C.

- Du afviser sovsen, men du beslutter dig på et for dårligt grundlag. Jeg fortæller dig nu at der – i modsætning til hvad du troede – er bacon i, og på baggrund af denne oplysning kan det være at du skifter mening.

Ved *ellers* angiver faren at indholdet i SH2 (hans egen sproghandling) er i tilknytning til det drengen har sagt i SH1.

- SH1 – afvisning (jeg vil ikke have noget sovs)
- SH2 – korrektion af vellykkethedsbetingelserne i SH1, forbindelsen mellem SH1 og SH2 angives ved *ellers* (der er *ellers* bacon i)

Ellers i (11) signalerer at der ER en sammenhæng mellem **SH1** og **SH2**. Den egenskab det mest kohæsive *ellers* har, nemlig evnen til at forbinde to sproglige størrelser, overføres altså fra den variant der er repræsenteret i gruppe A til den variant der er repræsenteret i gruppe B, og betydningerne i eksemplerne (2) - (5) og (7) - (10) antages at ligge forud (ontologisk og historisk) for betydningerne repræsenteret i eksemplerne (11) - (16):

Gruppe A > gruppe B

Men hvad med det leksikalske indhold? Hvor kommer betydningen af *ellers* i eksempel (11) fra? Vi har allerede set at den betydning det strengt kohæsive *ellers* ligger inde med, ikke er entydig, men strækker sig over flere betydningsvarianter. Lad os se på det andet *ellers*-eksempel fra gruppe **B**. Denne gang drejer det sig om en klassisk sprogvidenskabelig situation, nemlig en samtale mellem to feltarbejdere og en informant:

- (12) [båndet løber ud og de to interviewere har travlt med at vende det, mens informanten upåvirket bliver ved med at tale]
 Informant: – og midaften som de kaldte det dengang.
 Interviewer 1: Lige et øjeblik.
 Interviewer 2: Ja, det var når I skulle i marken, så fik I - ?
 Informant: Men det har jeg vel **ellers** fortalt om, eller hvordan vi havde poser og alt sådan noget med, men – det er jo også lige meget. Men – så karlen ...

Intervieweren opfordrer informanten til at fortælle om nogle bestemte handlinger/forløb. Informanten undrer sig (med rette!):

- Du vil have mig til at fortælle om noget ganske bestemt. Du beder altså om information. En grundlæggende vellykketbetingelse for informationssøgning er at man ikke i forvejen har den information man søger. Du har den information (du påstår) du søger. Det ved jeg for jeg har lige givet dig den. Disse to ting: 1) at du beder mig om information, og 2) at du allerede har den information du beder om, står i et modsætningsforhold til hinanden.

Både ved dette eksempel og ved (11) er der altså tale om to inkompatible størrelser som forbindes af *ellers*. I (11) var der tale om modsætningen mellem hvad sønnen tror om maden, og hvad faren ved om madens faktiske beskaffenhed. I (12) er der tale om det modsætningsforhold der består mellem afsenders forventning om vellykkethedsbetingelserne for informationssøgning, og den informationssøgning informanten udsættes for i den faktiske situation. Vi kan således se at det er den **disjunktive** betydning der giver grobund for *ellers* i (11) og (12), altså den betydning som angiver komplementære modsætninger og uforenelige størrelser. Men læg vel mærke til at det er den **umarkerede** disjunktive betydning (jf. (34)) og ikke den **markerede** disjunktive betydning (jf. (35)) som udvikler sig til det *ellers* vi finder i (11) og (12).

Vi ser altså at forbinderegenskaben overføres fra de betydninger som repræsenteres ved gruppe **A** til de betydninger som repræsenteres ved gruppe **B**, men at de forbundne størrelser ikke er forbundet strengt kohæsitivt. Vi ser også at den betydning vi finder i *ellers* i gruppe **B**, tager udgangspunkt i en del af betydningspotentialt fra *ellers* i gruppe **A**. *Ellers* i (11) og (12) forbinder ikke objektive størrelser på propositionelt niveau, men peger i stedet på afsenders forventninger etc. til modtager og kommunikationssituationen som sådan. Derved tillægges ordet en subjektiv valeur og denne subjektive valeur kan kun forekomme på **SA** (jf. (24) og (25)). Omvendt kan den disjunktive betydning ikke forekomme på **SA** og bibeholde sin strengt kohæsitive betydning/funktion. Hvis man flytter *ellers* fra **F** til **SA** i Sarvig-eksemplet (35), får man automatisk en betydning/funktion som ligner den i (11) og (12).

- (35) Han maa ha' indsprøjtninger hver femte time, han kan **ellers** ikke holde det ud. (Sarvig)

4. Emotiver og performativer

Afsluttende om eksemplerne i gruppe C kan man så se at de mønstre gruppe A og B kører efter, slet ikke har noget at sige i forhold til eksempler af typen (17) - (23). Eksemplerne i gruppe C udviser i stedet en selvstændig videreudvikling af den betydning/funktion man finder ved gruppe B. Ved gruppe C kappes båndene til den forbindende funktion, mens den ekstra nye betydning der er kommet til ved gruppe B (den subjektive betydning, signal om afsenderengagement), kan løsrive sig fra det tekststrukturerende og fungere selvstændigt som subjektiv kommentar til det i øvrigt sagte.

Man kunne gå et skridt videre og sige at *ellers*, *dog*, *alligevel* og *altså* bliver performative udtryk⁸ i deres egen ret, og at den type sproghandlinger de angiver, er **emotiver** (ekspressiver, repræsentativer). Emotiverne er subjektive sproghandlinger par excellence. De tjener til selv fremstilling og er dermed hinsides objektive kriterier som falsificerbarhed, og typisk kan de omskrives med en *jeg synes*-parafrase, og den klassiske performativ-prøve (*hermed*) gælder netop ikke ved denne type sproghandling. Alle eksemplerne i gruppe C er emotiver, det er de også uden de indføjede sætningsadverbialer. *Ellers* osv. **skaber** altså ikke denne sproghandlingstype, de **understøtter** blot at det er emotiver det handler om, og dermed ligner de andre performative udtryk som ikke skaber konstateringer, konkluderinger osv., men understøtter og ekspliciterer hvilke sproghandlinger der er tale om.

5. Sammenfatning

Den udvikling *ellers* og de andre adverbialer gennemgår kan skematisk skildres således:

---

8. Sætningsadverbialer som *ellers* etc. hører i forvejen til blandt de metasproglige handlinger (**kommunikativerne**), sammen med andre udtryk der sikrer forståelsen i kommunikationen, fx relevansgarderinger som *hvis du er tørstig, er der øl i køleskabet* og de klassiske performativer.

Gruppe A	>	Gruppe B	>	Gruppe C
Topologi F og SA	>	Topologi SA	>	Topologi SA
Forbinder- funktion	>	Forbinder- funktion	>	% Forbinder- funktion
Objektiv betydning	>	Subjektiv betydning	>	Subjektiv betydning

Hvad angår stammebetydningen vil det som regel være den semantisk mindst komplekse, mindst markerede betydning som undergår en pragmatiserende udvikling. Således er det den **umarkerede** disjunktive *i øvrige tilfælde*-betydning som udvikles til betydningerne i grupperne B og C, og ikke den mere komplekse, markerede **konditionale** *hvis ikke...så*. Tilsvarende er det den mindre markerede *i modsætning til...*-betydning som slår igennem i B og C-betydningerne af *dog*, og ikke den mere komplekse koncessive betydning. Det *altså* man finder i gruppe B og C, er udviklet af den oprindelige *således/sådan/på den måde*-betydning, og ikke af den mere markerede *ergo*-betydning, osv.

Vi ser således at de givne adverbialer ligger på en skala fra en mere objektiv betydning til en mere subjektiv betydning, og at dette skel mellem det objektive og det subjektive afspejler sig i topologien. De subjektive betydninger kan kun forekomme på sætningsadverbialets plads, mens de objektive betydninger har en større topologisk mobilitet. Og i den henseende opfører disse adverbialer sig ligesom adverbialerne i sætningskemaet på artiklens første side.

Henvisninger

- Andersen, T. (1982). Modalpartikler og deres funktion i dansk. *Danske Studier*. København.
- Andersen, J. E. (1987). Adverbier – sprogvidenskabens stedbørn. *Selskab for Nordisk Filologis årsberetning 1985-1986*. København.
- Davidsen-Nielsen, N. (1992). Discourse particles in Danish. *Pre-publications of the English department of Odense university*. Odense.

- Diderichsen, P. (1946). *Elementær dansk grammatik*. 3. udgave, 9. oplag. København: Gyldendal 1987.
- Glismann, O. (1979). Om vurderende udsagn og emotive prædikater. *NyS* 10-11. København.
- Greenbaum, S. (1969). *Studies in English Adverbial Usage*. London.
- Halliday, M. A. K. & R. Hasan (1976). *Cohesion in English*. London.
- Hansen, E. & L. Heltoft (under udarb.). *Grammatik over det Danske Sprog*.
- Hansen, Aa. (1967). *Moderne dansk*. København.
- Harder, P. (1975). Prædikatsstruktur og kommunikativ funktion. *NyS* 8. København.
- Jensen, E. S. (1997). Godt og gerne – modalitet og polaritet. P. Widell & M. Kunøe (red.). 6. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Århus.
- Jensen, E. S. (2000). *Danske sætningsadverbialer og topologi i diakron belysning*. Ph.d.-afhandling i dansk grammatik ved Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.
- Nølke, H. (1996a). Det attributive adjektivs placering på fransk. M. Herslund (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 3*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Nølke, H. (1996b). Focus Particles in French. Støtteark til foredrag i Lingvistkredsen.
- Skautrup, P. (1959). Jyske ord, 6. Konjunktionen *ed*. P. Skautrup, H.P. Hansen & N.Å. Nielsen (red.). *Sprog og Kultur*, vol. 21. Aarhus.
- Skautrup, P. (1944-1968). *Det danske sprogs historie*, I-V. København.
- Traugott, E. C. (1995b). Subjectification in grammaticalization. D. Stein & S. Wright (eds.). *Subjectivity and subjectivisation in language*. Cambridge: Cambridge University Press.